

Željko Šević*

PROPERTY RIGHTS, THE MARKET ORDER AND THE RULE OF LAW IN PROTECTING THE ENVIRONMENT

This paper is concerned with the application of a property rights concept in the process of protecting the environment, and inter-relates it with the other policy solutions. Particular attention is devoted to private property rights and the Coasian theorem. The paper also indicates three main types of legal protection of the environment by using criminal, administrative and civil (tort) law instruments. Finally, the paper concludes that property rights alone cannot provide the best protection to the environment, but should be eclectically combined with other types of protection (pure legal protection, regulation, use of financial and fiscal instruments, etc.)

JEL Classification: K0, Q2, K3.

Key words: *Property rights. – Market. – Rule of Law. – Environment.*

1. INTRODUCTION

Every economic activity influences the environment inducing some changes.¹ Some of these impacts can be positive, while the majority produce negative effects. To measure the extent to which emissions affect the environment, society needs instruments, techniques, knowledge, etc. People in medieval times were probably aware of the changes that mining, for instance, imposed upon the environment, but they were not able to establish proper causation, measure the emission, and thereby undertake necessary counter-measures. Their general knowledge was not at the level that would allow them to understand the phenomenon and respond adequately, as they

* Dr Željko Šević, Principal Lecturer in Accounting and Finance, Head of the Accounting and Finance Subject Group, The Business School, University of Greenwich, London, England, UK.

¹ „Every economic action has effects.“ (Cheung, 1970, p. 70)

Жељко Шевић*

ПРАВО СВОЈИНЕ, ТРЖИШНИ 'ПОРЕДАК' И ВЛАДАВИНА ПРАВА У ЗАШТИТИ ЧОВЕКОВЕ ОКОЛИНЕ**

Раг анализира примену концепција права својине у процесу заштите човекове околине повезујући га са другим решењима. Посебна пажња је посвећена приватном праву својине и Коузовој теорему. Раг ипакђе упућује на три основна типа правне заштите путем примене кривичних, администра- тивних и грађанскоправних инструмената. Коначно, раг закључује да право својине не може самостално обезбедити најбољу заштиту човекове околине, већ би га требало комбиновати са другим типовима заштите (чиста правна заштита, регулатива, коришћење финансијских и фискалних инструмената и друго).

Кључне речи: *Право својине. – Тржиште. – Владавина права. – Човекова околина.*

1. УВОД

Свака економска активност утиче на околину производећи неке промене.¹ Неки од ових утицаја могу бити позитивни, док већина ипак производи доста негативних ефеката. У циљу мерења степена до којег имисије утичу на окружење, друштву су потребни инструменти, технике, знање, итд. Људи у средњем веку су веро-

* Др Жељко Шевић, главни предавач за област рачуноводства и финансија, шеф катедре за рачуноводство и финансије Пословне школе Универзитета у Гриничу (Лондон).

** Аутор захваљује мр Јелени Зекић на преводу оригиналног текста на српски језик. Госпођица Зекић је боравила на Универзитету у Гриничу као *Cher- ning Fellow* у периоду од септембра 2001. до априла 2002. године.

1 'Свака економска акција има ефекте' (Cheung, 1970, стр. 70).

faced the problem of *technical constraint*. Nor could they make trade-offs between economic activity and protection of the environment, because of the low level of economic development.

Only with the appearance of a post-industrial society, after the Second World War (when the World recovered from the losses suffered during the war), were the social conditions for raising the question of environmental protection achieved. Free people, liberal political regimes, modern democracy, and the welfare state allowed mankind to consider social actions for the protection and conservation of the environment. Government regulation this century (even before the Second World War) took into consideration some aspects of environmental protection, but real concern, in the form of widespread social movements, only appeared in the 1960s and has continued until the present day. The protection of the environment is at the top of the agenda for every political party and there exists a world-wide network of various organisations that are concerned with ecological issues and protection of the environment.

In this paper we are interested in how the introduction of a property rights concept can help to protect the environment. An efficient property rights concept can exist only if there is a well-performing State which guarantees these rights and provides law and order. In order to provide a wide social setting for the establishment of property rights over (natural) resources, different concepts of economic organisation will be considered. The concept of property rights over natural resources in particular will be analysed. Legislation, the production of law and the maintenance of an efficient legal order, are regarded as prerequisites for the introduction of property rights, while government regulation is regarded usually as an *alternative* to the property rights concept. By testing a property rights solution against regulation we will come to the conclusion of this paper. This paper analyses only the economic consequences of an established property rights system, and does not look at the efficiency of criminal law enforcement nor punishment policy for minor offences. To some extent, the paper interrelates the efficiency of the property rights system and criminal code and the tort law protection of the environment. Being aware of the importance of environmental issues in transitional economies, the paper tackles the issue of legal order vs. the legal system, that is the efficiency of the implementation of set legal rules in a society, and differences between a desired legal situation and the real situation achieved in a particular society. We do not argue here that efficient property rights can entirely replace other forms of legal protection, that is criminal law and tort law protection. The paper argues that the establishment of property rights can improve environmental quality, only if accompanied with other, more classical means of protection.

ватно били упознати са променама које је вађење руде, на пример, изазивало у околини, али они нису били способни да успоставе одговарајућу узрочно-последичну везу, да мере имисију и да у складу са тиме предузму неопходне противмере. Њихово опште знање није било на довољном нивоу да би им дозволило да у потпуности разумеју феномен, и одговоре адекватно на њега, јер су се суочили са проблемом тзв. *техничког ограничења* (technical constraint). Нити су пак, због ниског степена економског развоја, могли да одлуче шта је важније: економска активност или заштита околине.

Једино са појавом постиндустријског друштва, после Другог светског рата (када се свет опоравио од губитака претрпљених током рата), стекли су се друштвени услови за постављање питања заштите околине. Слободни људи, либерални политички режими, модерна демократија и држава благостања (Welfare State) дозвољавали су људима да почну размишљати о друштвеним акцијама у циљу заштите и очувања околине. Јавни прописи донесени у овом веку (чак и пре Другог светског рата) узели су у разматрање неке аспекте заштите околине, али стварна брига у облику широко распрострањеног друштвеног покрета, појавила се тек у шездесетим годинама XX века и наставила се до данашњег дана. Заштита околине је при врху дневног реда сваке политичке партије, а широм света постоји разграната мрежа различитих организација које се баве питањима екологије и заштитом околине.

У овом раду ми смо заинтересовани да анализирамо питање како увођење концепта права својине може помоћи да се околина заштити. Ефикасан концепт права својине може постојати само ако постоји и ефикасна и делотворна држава која гарантује ова права и правни поредак који функционише. У циљу обезбеђивања широке друштвене основе за увођење права својине над природним ресурсима, биће разматрани различити концепти економске организације. Законодавство, 'прављење' права и одржавање ефикасног правног поретка, посматрани су као предуслови за постојање права својине, док су подзаконски прописи најчешће виђени као *алијернајшва* концепту права својине. Рад ће тестирати концепте права својине у односу на концепт прописа. Такође, рад анализира само економске последице успостављања система права својине и не посматра ефикасност примене кривичног (казненог) и прекршајног права у заштити животне околине. До извесног степена, рад повезује ефикасност система права својине са кривичним законом (закоником) права накнаде штете. Имајући у виду важност проблема човекове средине у транзиционим економијама, овај рад додирује питања односа правног поретка (legal order) и правног система (legal system), односно ефикасност имплементације скупа правних правила у једном друштву и различитости између жељене

However, it should be noted that a full distinction must be made between *legal* protection of property rights alone and the legal protection of the environment. We will establish a necessary link between *ex officio* protection of the environment and protection of the environment through civil suites based on the violation of property rights. However, consider first how the structure of an economy can predetermine the concept of environmental protection.

2. ECONOMIC STRUCTURE AND ENVIRONMENTAL PROTECTION CONCEPTS

Currently, it is possible to distinguish three main models of market economies. The first is a *social market* economy which is applied in Western Europe. The second model is a *consumer directed* economy typical for the USA. Finally, the third type is an *administratively guided* economy, such as in Japan (see: Ostry, 1990). Despite the slightly misleading name, „social market economies“ are committed to the prevalence of market forces and private property.

All these three concepts support the rule of law and private property rights. However, as we already know, institutions matter (Pejovich, 1995). They are the rules of the social game that is played within society, or in other words, the constraints that shape human actions created by human beings with the aim of doing so (*Cf.* North, 1990). They are also „the underlying determinant of the long-run performance of economies“ (North, 1990, p. 107). Institutions change over the course of time, and should support wider social developments. Institutional innovations that reduce transaction costs are a source of economic growth, as they facilitate wealth-enhancing trade (North, 1990).

Although these three types generally support the concept of property rights, it does not mean that they would equally embrace the establishment of the property rights concept over natural resources. The crux of the matter for the introduction of property rights over natural resources is the relative importance and strength of the State. In a social market economy, the State is very influential within society but is not directly engaged in „guiding“ the economy. The public sector is relatively strong, but private property dominates the economic sphere. However, „*public goods*“ (and often *quasi-public goods*) are, as a rule, provided by the State (the Government in Anglo-American terminology). Since the State has a very important *redistributive function*, it also widely uses the law as an instrument of social and economic policy. As a consequence the State closely regulates the use of natural resources, and *licensing* is almost an exclusive manner of allowing access to natural resources. The use of natural resources is strictly stipulated in law, over

правне ситуације и оне која објективно постоји у датом друштву. Ми овде не тврдимо да *ефикасно њправо својине* може у потпуности заменити друге облике правне заштите, предвиђене у кривичном праву и праву накнаде штете. Стојимо на становишту да сâмо увођење права својине може унапредити квалитет човекове околине једино ако је праћено и другим, класичнијим мерама заштите.

Међутим, треба направити јасну разлику између *њравне* заштите самог права својине *per se*, и правне заштите околине. Ми ћемо успоставити неопходну везу између службене, *ex officio* заштите човекове средине и заштите околине путем мера грађанско-правне заштите, претежно базираних на повреди права својине. Али, размотримо прво како економска структура може утицати на избор концепта заштите човекове околине.

2. ЕКОНОМСКА СТРУКТУРА И КОНЦЕПТ ЗАШТИТЕ ЧОВЕКОВЕ ОКОЛИНЕ

Тренутно је могуће разликовати три главна модела тржишне економије. Први модел је *друштвено-њтржишна* (social market economy) економија која је заступљена у Западној Европи. Други модел је *њоњпрошачки усмеравана* (consumer directed economy) економија типична за САД. И, коначно, трећи тип је *администрaтивно вођена* (administratively guided economy) економија, као она у Јапану (видети: Ostrey, 1990). И поред помало збуњујућег назива, 'друштвено-тржишне економије' су засноване на широкој доминацији тржишних снага и приватне својине.

Сва три концепта подразумевају владавину права и постојање (јасно дефинисаног) права приватне својине. Међутим, као што се и зна, најважније су установе² (институције) (Rejovich, 1995). Оне су правила друштвене игре која се одвија у оквиру једног друштва, или, другим речима, ограничења која обликују људске радње креиране управо са циљем да се то и уради (упор. North, 1990). Оне су такође 'основна детерминанта дугорочног функционисања привреда' (North, 1990, стр. 107). Установе се временом мењају и требало би да потпомогну широки друштвени развој. 'Институционалне иновације' које умањују трансакционе трошкове представљају извор економског раста јер поспешују трговину, а трговина увећава (друштвено, нап.) богатство (North, 1990).

² Установе у стриктно правном смислу речи у континенталноевропским правним системима и традицијама, као што је југословенски (напомена аутора у верзији текста приказаног на српском језику).

which the State provides control. Any breach of law, in most cases, will trigger criminal prosecution.

In a consumer directed (or consumer-driven) economy, the role of the State i.e. government theoretically is not very important. However, the USA opted for the wide regulation of economic activity in some sectors. Despite a wide wave of deregulation in the mid 1970s and 1980s, the American economy is still over-regulated. Regulation, especially within the American concept, consists of governmental actions to control the pricing, sale and production decisions of firms taken in order to prevent *private* economic agents from taking an inadequate account of public interests. However, deregulation opened the possibility for the State to reconsider the reorganisation of the property rights concept. In the field of environmental protection, the creation of saleable pollution credits has been advanced in order to keep pollution within a predetermined limit. It is argued that with such rights and a market for their sale, firms would find it costly to pollute. Hence, it could be concluded that the political withdrawal of the State from the regulatory field opens a possibility for the establishment of property rights. Certainly, some amount of regulation must remain in force.

Finally, consider an administratively-guided economy. In this concept the State has the most important role in the process of economic development. Although privately owned, firms rely on large-scale support from the State, and the *bureaucratic apparatus* is *de facto* a very important factor in social life. The most important regulatory norms are not stipulated by law, but by the by-laws or other related acts brought by the Ministries and other governmental organisations. In this fairly straight-forward concept, it is almost impossible to envisage the establishment of property rights as a means of environmental protection, due to the *excessive* social power of the State. Countries that apply this concept will rather opt for a classical old-fashion regulatory approach, with a central position kept for the governmental organisations. In the administratively guided economy, property rights on wildlife and objects of environmental interest are not widely practised. Usually, the government closely monitors the use of natural resources and owns the most important wildlife habitats in the country, incorporating national parks. In this domain, Japan, as the main representative of this group of economies, was clearly influenced by the Americans who were occupiers of Japan for a number of years. The American influence is clearly seen in Japan, at least in the domain of environment law, and environmental protection.

As can be seen, depending on the type of economy and the role of government in it, the legislator will opt for different solutions in order to protect the environment. While it is more likely that „social market“ and „administratively-guided“ economies would apply *only* a regulatory approach, consumer-directed economies would prefer to establish an additional

Иако сва три типа генерално подржавају концепт права својине, то не значи да ће они подједнако прихватити и увођење права својине над природним ресурсима. Релативна снага државе је најбитнија код увођења права својине над природним ресурсима. У друштвено-тржишној економији држава је веома утицајна у друштву, али није директно ангажована у 'вођењу' економије. Јавни сектор је релативно јак, али приватна својина јасно доминира економском сфером. Међутим, 'јавна добра' (и често квазијавна добра) обезбеђена су по правилу од стране државе ('влада' у англо-саксонској правној терминологији). Како држава има веома значајну *редисрибутивну функцију*, она такође широко користи то право као инструмент друштвене и економске политике. Последница тога је да држава уско регулише коришћење природних ресурса и *дозволе* су готово једини начин да се добије приступ природним ресурсима. Коришћење природних ресурса је стриктно одређено законом, над чијим спровођењем држава обезбеђује контролу. Свако кршење закона или оглушење о закон у већини случајева ће иницирати кривично гоњење.

У потрошачки усмераваној (или потрошачки вођеној) економији улога државе, другим речима владе, теоретски није веома важна. Међутим, САД су изабрале широко регулисање економске активности у неким секторима привреде. Упркос широком таласу дерегулације средином 1970-их и 1980-их, америчка економија је још увек пре-регулисана (*over-regulated*), посебно у оквиру америчког концепта, и састоји се од владиних мера са циљем контроле ценовних, продајних и производних одлука, у намери да се предупреди да *приватни* економски агенти занемаре јавне интересе. Међутим, дерегулација је отворила могућност за државу да поново размотри реорганизацију концепта права својине. На пољу заштите човекове околине, продаја квота права загађивања досегла је ниво који може да обезбеди одржање загађења у предвиђеним оквирима. Тврди се да су, са увођењем таквих права и њиховим тржиштем, фирме схватиле да је загађивање скупо. Дакле, можемо закључити да политичко повлачење државе из регулаторног поља отвара могућност за успостављање права својине. Свакако, прописи у одређеном обиму морају остати на снази.

Коначно, размотримо административно вођену економију. У овом концепту држава има најважнију улогу у процесу економског развоја. Иако су у приватном власништву, фирме се ослањају на јаку подршку државе и *бирократиски апарат* је *de facto* веома важан фактор у друштвеном животу. Најважније регулаторне норме нису прописане законом већ подзаконским прописима или другим релевантним актима донесеним од стране министарстава или других владиних организација. У овом поприлично једноставном концепту

market – the market for property rights over natural resources.² In the former two cases, the introduction of a property rights concept over natural resources would not be a straightforward process. The social market and administratively guided economies need to introduce fairly large institutional changes prior to the introduction of a full property rights concept. Initially, however, regulation might prevail while the property rights are gradually introduced. The explicit legal rule of compulsory nature will remain, for the foreseeable future, as the main instrument of environmental protection. But there is an opportunity to introduce property rights on a smaller scale.

Consider now from a comparative perspective the protection of wildlife. At this point the difference emerge between countries following various forms of organisation. Often some scholars object to the very idea of establishing property rights over wildlife, as by its very nature it is fleeting. But wildlife can also be regarded as one of several attributes of the land. If so, a particular wildlife habitat can be an entity in itself, supporting or excluding other uses of a particular piece of land. Consequently, if transaction costs are zero (nil), each aspect of land would be optimally exploited and consequently, according to Coase (Coase, 1960), the ownership pattern would in fact be irrelevant. As the transaction costs are positive in any existing economy in the World today, the ownership matters. If an individual person is an owner of property rights over a piece of land which hosts the particular habitat, he or she is in any case expected to act as a rational economic agent, maximising their benefits and minimising their losses. Therefore, some other use of a piece of land is expected that may harm the existing habitat. Therefore, the government can undertake some activities to enhance the value of such wildlife and it would appear that it does so. However, in different countries different approaches to wildlife protection and preservation are applied. In the United States, the current legal doctrine supports the government regulation of wildlife, along with state and federal government ownership over habitat. Some private individuals have ownership rights over wildlife, but in those cases the exercise of their rights is closely regulated by the government. Canada adopts a similar approach (regulation with wide government ownership), while in the UK (especially in England) due to the long tradition of large farms, property rights are mostly allocated to private individuals. Consequently, there is also the lack of this kind of environmental regulation, as the regulatory approach is mainly an American 'invention'.

In contrast, in the USA and Canada, it is generally believed that the government protects the environment, including wildlife, through imposing strict regulation, and practising property rights over wildlife. The govern-

2 In western society where there is *a priori* political support for market-like processes, the social and economic processes and outcomes of that framework are thought to be, for the most part beyond the question“ (Bromley, 1989, p. 221)

готово је немогуће замислити увођење права својине као средства заштите околине, услед претеране друштвене моћи државе. Државе које примењују овај концепт радије ће изабрати класични старомодни регулативни приступ са централном позицијом задржаном за владине организације. У административно вођеној економији права својине над природом и објектима од интереса за човекову средину нису широко распрострањена. Најчешће, влада чврсто контролише употребу природних ресурса и поседује најважније биљне и животињске хабитате у земљи, укључујући и националне паркове. У овом смислу Јапан је, као главни представник ове групе економија, био под утицајем Американаца који су били окупатори Јапана дужи низ година. Амерички утицај се јасно види у Јапану, бар у области права и заштите окружења.

Како можемо видети, у зависности од типа економије и улоге владе у њој, законодавац ће изабрати различите солуције у циљу заштите човекове околине. Док је више вероватно да ће друштвено-тржишне и административно вођене економије применити *јегуно* (или предоминантно) регулаторни приступ, потрошачки усмерене економије ће преферирати да успоставе додатно тржиште – тржиште за права својине над природним ресурсима.³ У последња два случаја, увођење концепта права својине над природним ресурсима не би био једноставан процес. Друштвено-тржишне и административно вођене економије треба да спроведу велике институционалне промене пре увођења целовитог концепта права својине. Иницијално, међутим, регулација може преовладати док се права својине постепено уводе. Компулсивно-правне норме остаће још неко време као главни инструмент заштите човекове околине. Али, постоји шанса да се уведу права својине у мањем обиму.

Размотримо сада, са компаративног становишта, заштиту дивљег биљног и животињског света. Овде се разлика јавља између земаља због различитих форми организације. Често се аналитичари противе самој идеји увођења права својине над природом јер мисле да је то у суштини неодрживо. Али природа такође може бити посматрана као један од неколико атрибута земљишта. Ако је тако, одређено природно станиште може бити ентитет за себе, ентитет који омогућава или искључује друге употребе одређеног дела земљишта. Као последица, ако су трансакциони трошкови нула (*nil*), сваки аспект земљишта био би оптимално искоришћен и последично томе, према Коузу (Coase, 1960), власнички облик би у ствари био неважан. Како су трансакциони трошкови данас

3 'У западном друштву постоји *a priori* политичка подршка за тржишно оријентисане процесе; за друштвене и економске процесе и резултате таквог оквира сматра се да су изван сваке сумње' (прихватљиви – прим. прев.). (Bromley, 1989, стр. 221)

ments attempt to maximise the value of wildlife, and this is the main reason for the government intervention in this field. Interestingly, although English law is the basis of American and Canadian law, their environmental law diverge considerably therefrom. North Americans closely follow an idea that the purpose of regulation is to maximise the value of wildlife, and therefore private ownership must comply with regulations, and consequently can be granted to individuals or interest groups. One of the points of difference is the size of the average farm in North America (the USA and Canada) and England. Some hundred years ago, the mean farm size in the UK was 390 acres, while it was only 134 acres in the USA. In Canada, the private landholdings are even smaller and more scattered (Lueck, 1989, pp. 316–317). It is fairly difficult to say whether the property rights concept combined with strict government regulation can really support the protection of wildlife. If law enforcement is efficient, and meets all modern criteria, positive results may be expected. Therefore, the property rights concept must have as a prerequisite the organised state, the rule of law, and transparent public policy.

3. PROPERTY RIGHTS, LAW AND ORDER, REGULATION AND PUBLIC POLICY

There are a couple of institutions which are known under the same name in legal and economic literature, but whose contents vary from discipline to discipline. Lawyers usually perceive property rights in a classical ancient Roman manner (*usus, fructus* and *abusus*), while the economist sees property rights rather as a factor of production, an institutional arrangement under which one economic agent can utilise certain objects or rights. Consequently, although both speak about the same thing, their perspectives differ. Consider first the legal approach to property rights.

There is nothing more one can say about a thing than „It is mine“. The *possessive pronoun* „mine“ fully explains the status of the thing. The person who owns the thing can use it, acquire the yield that it generates, or even destroy the thing. Usually, it is said that there are no limits in disposing with the thing one owns. However, it is not particularly true. Within the classical Roman concept of property it was true, ownership had no limits.³ But, in the modern world, ownership also has a *social function* (see: Duguit, 1920). Namely, the property cannot be used against desired social ends. Every member of society must be prepared to respect the needs and rights of others, not imposing additional burdens upon them. However, as we have

³ Ownership is the right to possess, to use, to manage, to benefit, to be secure and to alienate. (Bromley, 1989)

позитивни у свакој постојећој економији у свету, важно је и власништво. Ако је одређена особа власник права својине над делом земље који гости одређено станиште, од њега или ње се у сваком случају очекује да реагује као рационални економски агент, максимизирајући своје користи и минимизирајући своје трошкове. Неки други начин коришћења земље може наудити хабитату. Због тога влада може предузети неке активности како би ојачала вредности таквог дела природе и примећује се да она тако и ради. Међутим, у различитим земљама примењују се различити приступи заштите и очувања дивљег биљног и животињског света. У Сједињеним Државама, модерна правна доктрина подржава владину регулативу о природном свету, упоредо са власништвом државних влада и федералне владе над хабитатом. Нека физичка лица имају власништво над делом природе, али у тим случајевима спровођење њихових права је уско регулисано од стране владе. Канада уводи сличан приступ (регулације са широким власништвом владе), док у Великој Британији (посебно у Енглеској), услед дуге традиције великих газдинстава, права својине су већим делом распоређена физичким лицима. Као последица се такође јавља недостатак ове врсте прописа о човековом окружењу јер је регулаторни приступ већим делом амерички 'изум'.

Супротно томе, у САД и Канади, се генерално сматра да влада штити околину, укључујући и дивљи биљни и животињски свет, путем увођења стриктне регулативе и успостављајући право својине над природом. Владе настоје да максимизирају вредност природе и то је главни разлог интервенције владе на овом пољу. Интересантно је да иако америчко и канадско право потичу од енглеског, њихова права о човековој околини се умногоме разликују. Северноамериканци блиско прате идеју да је суштина прописа да максимизира вредност природе и, стога, приватно власништво мора да се остварује у складу са правним прописима, и као такво може бити додељено појединцима или интересним групама. Једна од тачака разлике јесте величина просечног поседа у Северној Америци (САД и Канада) и Енглеској. Пре неколико стотина година, основна величина поседа у Великој Британији била је 390 ари, док је у САД износила само 134 ара. У Канади, приватни поседи су чак још мањи и разуђенији (Lueck, 1989, стр. 316-7). Поприлично је тешко рећи да ли концепт права својине у комбинацији са стриктном регулативом владе може уопште подржати и заштитити природу. Ако је примена права ефикасна и у складу са свим модерним критеријумима, могу се очекивати позитивни резултати. Зато концепт права својине мора имати као предуслов организовану државу, владину права и транспарентно вођење јавних послова (transparent public policy).

seen, any kind of economic (and wider, social) activity imposes some influence on others. This influence can be either positive or negative.

Usually, one cannot charge others for the positive externality, but if the negative externality occurs the owner may be liable to cover the damage, if he does not have a full *property right*. A situation of some confusion now arises. The owner (property rights holder) will not be liable for damages if he/she holds property rights. How can this be possible when the owner already has property rights? This is the point of distinction between a legal and economic concept of property rights. Lawyers and legal scholars see property rights as a social institution established by law, in which a person has socially recognised power over the object of property rights. Legal theory, especially after the Constitution of the Weimar republic and the theory of property rights as a social function, limits the extent to which property rights can be used and prohibits the misuse of property rights. No one can use its rights to affect and to limit the rights of others. The thing or right which is the subject of property rights must be used according to social standard, and an owner in the process of use must not affect the rights of others. If he or she affects the rights of others in exercising their rights, they can be made liable and asked to cover the damage made to another person. Therefore, the question emerges as to whether today's property rights are still 'absolute rights'. It is a certainty, that they are absolute rights only in theory, while in practice there are many limitations imposed by the modern State, which limits the extent to which an owner can exercise their rights.

In terms of economics, property rights are seen as the ability to use resources. Starting with Coase (Coase, 1960), property rights are seen by economists as a factor of production.⁴ Property rights are a set of relationships amongst people that define their opportunities, their exposure to the acts of others, their privileges and their responsibilities (Schmid, 1987; Bromley, 1989). Similar to lawyers, economists regard rights as a relationship among individuals rather than the relationship between an individual and a resource. The economists, mainly concerned with *economic efficiency*, believe that the establishment of property rights increases economic efficiency. Whether it is really the case or not, is difficult to tell. The general belief is that private property is, by definition, more efficient.

4 The above-mentioned Coase paper (Coase, 1960) had established assumptions which later were labelled as *the Coase theorem*. The theorem states that in a world of zero transaction costs, any initial definition of rights will lead to an efficient outcome. It is important not because we live in such a world, but because it shows us a different way of looking at a large range of problems, these resulting from the transaction costs that prevent the parties affected from bargaining their way to an efficient outcome. The Coase theorem addresses the question as to which bundling of rights would lead, under various circumstances, to an efficient outcome, and if a particular initial bundling of rights leads to an inefficient outcome, how easy will it be for the parties to negotiate a change with the party who has a greater value for one of the rights in a bundle purchasing it from its initial owner (Šević, 2000).

3. ПРАВО СВОЈИНЕ, ПРАВО И ПОРЕДАК, РЕГУЛАТИВА И ЈАВНИ ПОСЛОВИ⁴

Постоји неколико институција које су у правној и економској литератури познате под истим именом али чији контекст варира од дисциплине до дисциплине. Правници обично посматрају право својине у класичном, староримском маниру (*usus, fructus* и *abusus*), док економисти право својине виде пре као производни фактор, као институционални аранжман под којим један економски агент може користити одређене објекте или права. Као последица, иако обе групе говоре о истој ствари, њихове перспективе се разликују. Размотримо прво правни приступ праву својине.

Не постоји ништа више што човек може рећи о ствари него: 'То је моје'. *Присвојна заменица* 'моје' у потпуности објашњава статус ствари. Особа која поседује ствар може је користити, присвајајући принос који та ствар генерише, или је чак може уништити. Обично се каже да не постоје лимити над располагањем до уништења ствари коју неко поседује. Међутим, то није баш права истина. У оквиру класичног римског концепта својине било је истина, над власништвом нису постојале границе.⁵ Али, у модерном свету, власништво такође има и *друштвену функцију* (видети: Duguit, 1920). Наиме, својина не може бити коришћена против жељених друштвених циљева. Сваки члан друштва мора бити спреман да поштује потребе и права других, не стварајући им додатне трошкове. Међутим, као што смо видели, свака врста економске (и шире, друштвене) активности утиче на околину. Овај утицај може бити како позитиван тако и негативан (Шевић, 2003).

Најчешће се други не могу наплаћивати за позитивне екстерналије које уживају, али ако се негативне екстерналије појаве, власнику може бити наложено да покрије штету, уколико он нема пуно *право својине*. Ту настаје одређена конфузна ситуација. Власник (ималац права својине) неће бити дужан да надокнади штету ако он/она ужива правно право својине. Како је то могуће када власник већ има право својине? Правници и правни научници виде право својине као друштвену институцију успостављену правом, у којој особа има друштвено препознатљиву моћ над објектом права својине. Правна теорија, посебно након конституисања Вајмарске републике, и теорија права својине као друштвене функције, ограничавају степен до којег право својине може бити коришћено, и забрањују злоупотребу права својине. Нико не може користити

4 Public policy.

5 Власништво је право да се поседује, користи, управља, богати, очува и отуђи (Bromley, 1989).

Interestingly, the failure of the socialist experiment contributed to a further strengthening of this belief. In a full market economy, state property (*public ownership*) can sometimes be efficient, albeit rarely. There are many obstacles against the „public provision of goods and services“. Public enterprises, due to their close connection with the government, have a big problem in *going international* both in terms of retailing products and raising money through either equity or debt.

The modern economy *does not* discriminate against different types of property. All types of property are completely equal before the law. Therefore, there are four different natural resource management regimes based on various types of property. The first is *state property* where individuals have to follow the rules of using resources determined by law or governmental agencies, which also have the original right to stipulate rules for the use of resources. The second type is *private property* in which individuals or legal entities have the full right to undertake the socially approved and acceptable use of resources. They have to refrain from socially unacceptable use, while others should not interfere in their affairs. The third possibility is *common property* regime, in which one group has property rights and can exclude others from use. Others (known as non-members) have the duty to respect the exclusion, while co-owners must respect the social limits of acceptable use of resources. The fourth possibility comprises *open access* to natural resources. If open access is practised, there are no defined users or owners. Theoretically, everybody can use the resource, without obligation to do so. There are no *explicit* rules of conduct in relation to use of the resource.

Practice has shown that open access is not a successful property regime. If no-one owns resources, it is very likely that the environment will be at risk. Some scholars argue similarly with the concept of common property. Experience does not support this claim in full. Some common property regimes serve well, while others fail. Usually, if the renewable natural resource is managed by *close-knit* groups, the common property regime works fine. In the case of the fishery or oyster industry, a common property regime serves the function well (Agnello and Donnelly, 1975). If the common property regime failed, then generally this will be the result of some external shock that induced an internal system failure. As usual, for *most* social institutions, changes in the institutional environment alters the viability of the institution. State property means that, usually, a state institution directly manages natural resources. The State can exclude others from use, and all the benefits are, usually directly, collected by the State. However, many authors have raised the question of efficiency of the state property regime, as has been mentioned above.

Private property regime vest property rights in an individual or legal entity. It is believed to be the most successful solution to the „*tragedy of*

своја права да ограничава права других. Ствар или право које је субјект права својине мора бити коришћено у складу са друштвеним стандардима и власник у процесу коришћења не сме вређати права других. Ако он или она ограничавају права других у примени својих права, могу бити одговорни и позвани да покрију штету која је друга особа претрпела. Зато се јавља питање да ли су данашња права својине још увек 'апсолутна права'. Извесно је да су она апсолутна само у теорији, док у пракси постоје многа ограничења наметнута од стране модерне државе која лимитира степен до којег власник може користити *своја* права.

Са економског аспекта, право својине је схваћено као способност коришћења ресурса. Почевши од Коуза (Coase, 1960), право својине се разуме, од стране економиста, као фактор производње.⁶ Права својине су сет односа између људи који дефинишу своје прилике, своју изложеност поступцима других, њихових привилегија и њихових одговорности (Schmid, 1987; Bromley, 1989). Слично правницима, економисти посматрају права као однос између појединаца пре него као однос појединца и расположивог ресурса. Економисти, махом окупирани *економском ефикасношћу*, верују да успостављање права власништва увећава економску ефикасност. Тешко је рећи да ли је то заиста случај или не. Опште је веровање да је приватна својина, по дефиницији, ефикаснија.

Интересантно је да је промашај социјалистичког експеримента допринео даљем јачању овог веровања. У пуној тржишној економији, државна својина (*јавно власништво*) може понекад бити ефикасно; додуше, ретко. Постоје многи проблеми са 'јавним обезбеђењем робе и услуга'. Јавна предузећа, услед њихове тесне везе са државом (владом), имају велики проблем у спровођењу *интернационализације*, подједнако у малопродаји робе као и у процесу обезбеђења средстава, било путем емитовања акција или дужничких хартија од вредности.

Модерна економија *не* дискриминише различите облике својине (власништва). Сви типови својине су потпуно једнаки пред

6 Поменути Коузов рад (Coase, 1960) увео је претпоставке које су касније биле обележене као *Коузова теорема*. Теорема каже да ће у свету нултих трансакционих трошкова, било која иницијална дефиниција права водити ка ефикасном резултату. То је важно, не зато што ми живимо у таквом свету, већ зато што нам то показује другачији начин гледања на читав низ проблема, који резултирају од трансакционих трошкова који спречавају заинтересоване стране да уговоре ефикасно решење. Коузова теорема адресира питања као што су: које би паковање права водило, под различитим условима, ефикасном резултату и, ако би одређено иницијално паковање права водило ефикасном резултату, колико би лако било за учеснике да преговарају о промени са страном која има већу вредност за једно од права у пакету, купујући их од њеног првобитног власника (Шевић, 2000).

commons“. In the classical Coasian tradition, the intervention of the government is to be rejected in favour of market bargaining undertaken by established private property right holders in order to achieve the social optimum level of pollution. With fully established property rights polluter and sufferer would be left in an unregulated situation. With no *transaction costs* bargaining will be developed between them as the autonomous and logical consequence of a newly emerged situation. The standard problem of the *Coasian solution* is that it requires perfect competition, zero transaction costs, and a benign society and government.

However, in every day life one faces high transaction costs, the presence of monopolies (*imperfect competition*), a problem in identifying of polluters and sufferers, an incomplete legal framework, inequality between contractual sides, etc. Despite its obvious deficiencies the Coase theorem is an important achievement of theory of property rights. It clearly showed that property rights (in economic terms) are a factor of production. It also forces supporters of governmental intervention in environmental affairs to clearly define their position and aims (Pearce and Turner, 1990).

Within a Coasian framework, a polluter aims to operate at the level of economic activity which yields highest profit ($Q\pi$ – profit maximising level/point). However, the profit maximising point of an individual economic agent is *never* a socially optimal point. The social optimum level of pollution appears at the point in which marginal net private benefits (*MNPB*) equal marginal external costs (*MEC*). With the introduction of (private) property rights, a polluter and sufferer will negotiate the level of pollution.

Namely, if a sufferer enjoys property rights, the polluter will be willing to compensate a sufferer up to the point of social optimum level of pollution (Q^*). Beyond that point, it would be irrational to expect from a polluter to buy off the sufferer because his/her gains (*MNPB*) are lower than the sufferer's losses. Conversely, if the (private) property rights are given to a polluter, he/she will aim to produce at the profit maximising point of output, but now a sufferer can buy off the polluter, up to the social optimum point (Q^*). Depending on the monetary strength of a sufferer, the negotiated point can be anywhere between the social optimum point of pollution (Q^*) and the profit maximising point ($Q\pi$).

Thus, if property rights are vested in a sufferer, the negotiated level of pollution will be between *nil* and the social optimum level of pollution; while if property rights are given to a polluter, the negotiated level of pollution will be somewhere in-between the profit maximising point and social optimum level of pollution. Whatever the short-term solution, in the long-run the solution should anyway lean towards the point of social optimum level of pollution.

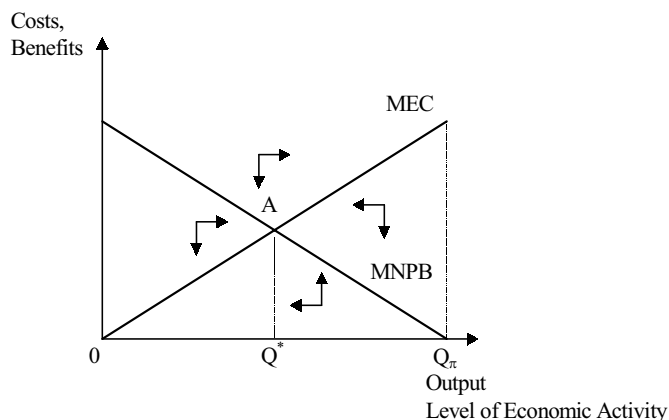
правом. Стога постоје четири различита режима менаџмента над природним ресурсима који су базирани на различитим типовима својине. Први је *државна својина*, где појединци треба да прате правила коришћења ресурса која су дефинисана правом или одређена од стране владиних агенција, које такође имају изворно право да одређују правила за коришћење ресурса. Други тип је *приватна својина*, у којој појединци или правна лица имају пуно право да предузму друштвено одобрену и прихватљиву употребу ресурса. Они треба да се суздрже од друштвено неприхватљивог искоришћавања, док други не би требало да се мешају у њихове послове. Трећа могућност је режим *заједничке својине*, када једна група има право својине и може искључити друге из коришћења. Други, познати као нечланови (*non-members*), имају дужност да поштују искључење, док сувласници морају поштовати друштвене лимите прихватљивости коришћења ресурса. Четврта могућност укључује *отворен приступ* природним ресурсима. Ако се примењује отворен приступ, онда не постоје дефинисани корисници или власници. Теоретски, свако може користити ресурс, али без обавезе да то и учини. Не постоје *експлицитна* правила понашања у вези са коришћењем ресурса.

Пракса је пак показала да отворен приступ није успешан својински режим. Ако нико не поседује ресурсе, веома је велика вероватноћа да ће животна средина бити изложена ризику. Неки аутори слично тврде и за концепт заједничке својине. Међутим, искуство не подржава ову тврдњу у потпуности. Неки режими заједничке својине добро служе, док други пропадају. Најчешће, ако чврсто повезане групе управљају обнављајућим природним ресурсима, режим заједничке својине добро функционише. У случају рибарске индустрије или индустрије шкољки, режим заједничке својине добро служи сврси (Angello и Donnelly, 1975). Ако је режим заједничке својине пропао, онда се то десило због неких екстерних шокова, који су узроковали крах интерног система. Као и обично, за *већину* друштвених институција промене у институционалном окружењу модификују одрживост саме институције. Државна својина значи да често државна институција директно управља природним ресурсима. Држава може изузети друге из коришћења и све користи су, најчешће директно, прикупљене од стране државе. Међутим, многи аутори су поставили питање ефикасности режима државне својине, као што смо то споменули раније.

Режим приватне својине подразумева да право својине припада појединцу или правном лицу. Верује се да је то најуспешнија солуција у односу на *'трагедију заједничког'* (*tragedy of commons*).

As we have said, the Coasian solution requires perfect market conditions, which are almost unlikely to be ever achieved in the modern world. Therefore, Buchanan (Buchanan, 1969) has suggested a way to overcome its deficiencies. Using the monopoly model as a basic framework, he proposed that $P-MC$ should be established as a polluter bargain curve. It further appears to be a „*marginal surplus curve*“, that is the marginal change in combined producer and consumer surplus. Making $P-MC$ equal to MEC will further make an optimal solution but bargaining should then include three parties (polluter, sufferer and consumer of polluter's product), instead of two. However, it is very difficult to imagine such tripartite bargaining taking place in the real world. Another problem is that it is very unlikely that the State would step aside and allow such bargaining, in the case of a monopoly polluter, since monopoly is a type of market failure that requires government intervention. Often environmental costs will also be a base for calculating and introducing environmental (*green*) taxes.

Graph 1.⁵

Despite these problems, the property rights concept is very important for the contemporary management of natural resources. As we have seen, property rights are the best, if not the only, solution that remains *after relaxation of regulation*. With established private property rights and, further, a market for their sale, firms would find it costly to pollute the environment. A system of marketable rights should allow firms and the government agency

5 *Legend:*
 MEC– Marginal External Cost
 MNPB– Marginal Net Private Benefit
 Q^* – Social Optimum Level of Pollution
 Q_π – Profit Maximising Level of Output
 (Based on: Pearce and Turner, 1990)

У класичној коузовској традицији, интервенција владе треба да буде одбачена у корист тржишног погађања носилаца приватних права својине у циљу достизања друштвено оптималног нивоа загађивања. У систему пуних својинских права, загађивач и оштећени били би у нерегулисаној ситуацији. Са изостанком трансакционих трошкова, погађање би се међу њима развило као аутономна и логична последица новонастале ситуације. Стандардни проблем *коузовске солуције* захтева перфектну конкуренцију, нулте трансакционе трошкове и 'бенигно' друштво и владу.

Међутим, у свакодневном животу постоје високи трансакциони трошкови, монополи (*импјерфектна конкуренција*), проблеми идентификовања загађивача и оштећених, непотпун правни оквир, неједнакост између уговорних страна, итд. Упркос својим очигледним недостацима, Коузова теорема је важно достигнуће теорије права својине. Она јасно показује да права својине (у економском смислу) јесу фактор производње. Она такође приморава поклонике интервенционизма у области заштите животне и радне средине да јасно дефинишу своју позицију и циљеве (Pearce и Turner, 1990).

У коузовском оквиру, загађивачу је циљ да оперише на нивоу економске активности који убира највећи профит ($Q\pi$ – ниво/тачка максимизирајућег профита). Међутим, тачка максимизирајућег профита једног економског агента *није никад* и друштвено оптимална тачка. Друштвено оптимални ниво загађивања се појављује у тачки у којој се маргинална нето приватна корист ($MNPB$) изједначује са маргиналним екстерним трошковима (MEC). Са увођењем (приватног) права својине, загађивач и оштећени ће преговарати о нивоу загађености.

Наиме, ако оштећена страна ужива право својине, загађивач ће бити вољан да компензира оштећеног до тачке друштвено оптималног нивоа загађивања (Q^*). Испод те тачке било би ирационално очекивати од загађивача да се нагађа са оштећеним, јер су његови/њени добити ($MNPB$) мањи од губитака оштећеног. Обрнуто: ако су (приватна) права својине дата загађивачу, он/она ће тежити да производи на тачки максимизирајућег профита, али сада оштећени може да се нагоди са загађивачем до тачке друштвеног оптимума (Q^*). У зависности од материјалне снаге оштећеног, договорена тачка може бити било где између тачке друштвеног оптимума загађивања (Q^*) и тачке максимизације профита ($Q\pi$).

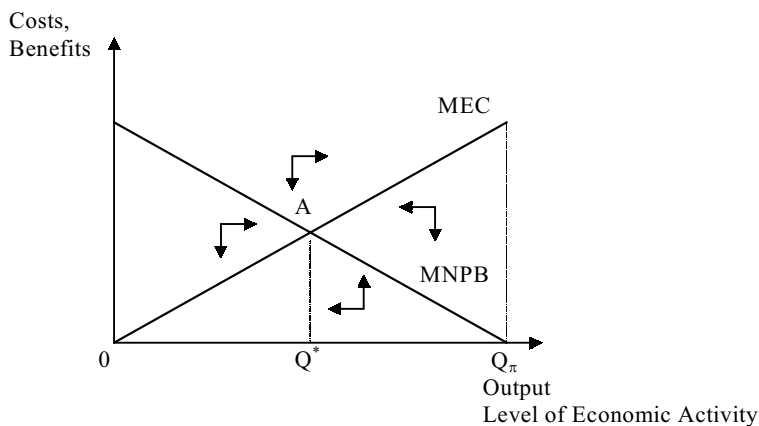
Дакле, ако су права својине пренета на оштећеног, договорени ниво загађења биће између *нуле* и друштвено оптималног нивоа загађивања; а ако су права власништва дата загађивачу, договорени ниво загађења биће негде између тачке максимизације

in charge of environmental protection to determine in advance the amount of pollution. The estimated amount of pollution would be equal to the sum of the property right units issued. However both of them (the government and polluters), along with sufferers, would not be able to know *a priori* the price of property rights in the next unit of time. Spreading this system internationally may contribute to the economic development in Third world countries. Namely, the national governments there could, with the assistance of international organisations, fix a social optimum level of pollution, and then offer at auction a certain amount of property right units which are equal to the social optimum level of pollution. A bidding process will increase the price of property right units, but the social optimum level of pollution will not be surpassed. If this practice were internationally accepted, it would certainly help the development of emerging economies, because the *initial (public) offer prices* of property right units would be significantly lower than those in the Western countries, where industrialisation has already taken its „*environmental tribute*“. Certainly, this would work only if all those countries would work on their institutional development, liberalisation and democratisation, and would offer a *basic* institutional infrastructure that would guarantee an acceptable level of social stability to the foreign investors.

The economics of regulation was introduced originally to deal with „market failure“, i.e. the inability of the market mechanism alone to produce optimum efficiency in all cases. It was believed that the government needed to intervene in the economy in order to handle natural monopolies, provide public goods, prevent external diseconomies, and remedy existing informational asymmetries. Along with ownership over public companies, regulation offers another way in which the government can affect economic activity. But, although it was first introduced to cope with „market imperfections“, regulation came to be implemented in various other cases, such as to ensure fairness of distribution of resources and income, steady economic growth, the protection of infant industries, assistance for small businesses, pump-priming in recessions, and the promotion of structural adjustments. Added to these were a series of social regulations aimed at securing health, environment, education and safety. As always in economics, something can be sustained if it is efficient. Regulations can be deemed as appropriate as policy if their benefits outweigh their costs. Theoretically, good regulation has to meet two *cumulative* conditions: (1) its implementation must produce some improvement in economic welfare and (2) the achieved gain in welfare must be greater than the cost of regulation. It must be noted that the cost of regulation is not the pure administrative expense of its adoption and implementation, but also includes various losses that might occur as a result, such as inefficient and inflexible management, rent-seeking bureaucrats or rent-seeking behaviour of businesses⁶, damage cost of discretionary decisions, *et*

6 For a profound analysis of rent-seeking behaviour see: Buchanan, *et al.*, eds. (1980), especially: Buchanan: „Rent Seeking and Profit Seeking“, pp. 3–15

профита и друштвено оптималног нивоа загађивања. Какво год било решење на кратак рок, дугорочно решење би свакако требало да показује тенденцију ка тачки друштвено оптималног нивоа загађивања. Поменути односи могу се видети из следећег графикана.⁷

Као што смо већ рекли, коузовско решење захтева перфектне тржишне услове, који практично никада неће бити постигнути у модерном свету. Стога је Бјукенен (Buchanan, 1969) предложио пут за превазилажење ових недостатака. Користећи монополистички модел као основни оквир, он је предложио да се *P-MS* успостави као загађивачева линија преговарања. Она се надаље појављује као 'линија маргиналног вишка', што је маргинална (гранична) промена у комбинованом вишку произвођача и потрошача. Изједначавање *P-MS* са *MEC* надаље ће направити оптимално решење, али би преговарање онда требало да укључи три стране (загађивач, оштећени и потрошач производа које производи загађивач), уместо две. Међутим, веома је тешко замислити да ће се такво троструко преговарање уопште догодити у реалном свету. Други проблем је да је веома мало вероватно да би држава стајала по страни дозвољавајући такво преговарање у случају загађивача монополисте, с обзиром на то да је монопол недостатак у функционисању тржишта који захтева интервенцију владе. Често би трошкови заштите животне и радне средине били основа за обрачун и увођење посебних *зелених* пореза.

⁷ *Леџенда:*

MEC – Marginal External Cost

MNPB – Marginal Net Private Benefit

Q^* – Social Optimum Level of Pollution

Q_π – Profit Maximising Level of Output

Извор: Pearce и Turner (1990)

similar. The regulator has the best intentions (supposedly, if he/she wants to renew the mandate) assuming that: markets are fragile, (social or *total*) costs of regulation are not high, and finally that regulation behaves in a neutral way, i.e. the regulator considers carefully and continuously a category of „public goods“ in its mind.⁷

The full introduction of property rights is just one of the ways in which the environment can be protected. Other solutions include the direct application of law when damage made to the environment is significant and threatens public health. Then a polluter may be subject to criminal prosecution. The polluter can be punished under the Criminal Code, but it will not eliminate his *civil liability* for damage. Generally, the law protects the environment in three main ways. If the pollution is negligible, the polluter can be fined by the governmental environmental agency, after the proper administrative procedure has been completed. If the damage is significant and public interests (such as public health) are put in jeopardy, a polluter can even be jailed for a number of years. If the consequences were fatal with the loss of human life, the responsibility can be extended to manslaughter, and in some countries to murder as well. In both cases, a polluter who has been found guilty would usually be required to cover losses at his/her expense, such that restitution could be performed (*restitutio in integrum*). As we can see, threefold legal protection is very important because the threat of sanctions may make polluters *ex ante* more socially concerned, and responsible. But in our view full legal protection works best if *supplementary* to a property rights concept and markets for property rights. Markets are the best natural social regulator.

However, the effective application of property rights requires an efficient state, legal enforcement and a social infrastructure which supports the created property rights system. If the state is not interested in the protection of property rights, the established rights will just be formal, and will not support social efficiency. The same can be said for the situation in which legal enforcement is not efficient. If the rights are not guaranteed and enforceable, they are meaningless and the establishment of a property rights system is a waste of social resources. The rule of law is also a necessary prerequisite for a property rights system operating. In developing and transitional economies the concept of property rights is weak, despite a relatively clear legal situation. Legal acts guarantee property rights, but in practice it is very difficult to exercise property rights, as the state is very slow in enforcing the law and recognising that the rights have been violated by another party. Even if the court decision has been made, it does not mean that the decision will be applied soon. There is still a large difference between

⁷ For issues of regulation, *over-regulation* and *over-legislation* see our paper: Šević (1996)

Упркос овим проблемима, концепт права својине веома је важан за савремено управљање природним ресурсима. Као што смо видели, право својине је најбоље, ако не и једино решење које преостаје после регулативне либерализације. Са увођењем приватних права својине, и даље, са тржиштем за њихов промет, фирме би загађење животне и радне средине сматрале скупим. Систем права којим се може трговати требао би да дозволи фирмама и владиној агенцији за заштиту околине да унапред одреде износ дозвољеног загађивања. Предвиђени износ загађивања био би једнак суми издатих јединица права власништва. Међутим, обе стране (влада и загађивач), заједно са оштећенима, не би биле у могућности да знају *a priori* цену права власништва у наведеној јединици времена. Проширење овог система на међународни оквир могло би помоћи земљама Трећег света. Наиме, владе тих земаља би могле, уз помоћ међународних организација, да утврде друштвено оптимални ниво загађивања, а потом да понуде на аукцији одређени износ јединица права власништва, који је једнак друштвено оптималном нивоу загађивања. Процес надметања ће повећавати цену јединица права власништва, али друштвено оптимални ниво загађивања неће бити пређен. Ако би оваква пракса била међународно прихваћена, она би сигурно помогла развоју земаља у транзицији, јер би *почећна цена (јавне) понуде* јединица права власништва била значајно нижа него она у западним земљама, где је индустријализација већ узела свој *'данак над човековом околином'*. Свакако, ово би функционисало само ако би све ове земље радиле на свом институционалном развоју, либерализацији и демократизацији, и када би понудиле *базичну* институционалну инфраструктуру која би гарантовала прихватљив ниво друштвене стабилности за стране инвеститоре.

'Економија регулације' била је оригинално уведена да реши проблем 'колапса тржишта'. Другим речима, да реши проблем немогућности тржишног механизма да самостално обезбеди оптималну ефикасност у свим случајевима. Верује се да је држава (влада) требало да интервенише у економији да би решила проблем природних монопола, обезбедила јавна добра, предупредила екстерну неекономичност, и излечила постојеће информационе асиметрије. Заједно са власништвом над јавним компанијама, регулатива нуди други начин на који држава (влада) може да утиче на економску активност. Али, иако је првобитно била уведена да се носи са 'имперфекцијама тржишта', регулатива је касније унета и у разне друге случајеве, као што су: осигурање правичне дистрибуције ресурса и прихода, стабилан економски раст, заштита 'младих' индустрија, помоћ малим предузећима, иницијално финансирање у рецесијама и промовисање структурних прилагођавања. Ово-ме су биле додате серије социјалних прописа са циљем да осигурају

the legal system (legal acts enacted by the legislature) and legal order (sociological concept describing human behaviour upon the enacted legal acts). Financial and legal discipline are the most important problems of social change and transition facing many developing and all transitional economies, particularly those in Europe.

In parallel with the introduction of property rights, the legislature must introduce the 'rules of the game', that is to say regulation.

4. INTERNATIONAL CO-OPERATION: TOWARDS AN INTERNATIONAL PROPERTY RIGHTS REGIME

With the widespread wave of globalisation, an issue of international co-operation amongst different international factors arise, together with the creation of an international property rights regime in protecting the environment. Although globalisation is a concept developed in the 1990s (Millar and Šević, 1999), the first attempts to create an international property rights regime were made as early as 1958 with the promulgation of the Convention on the Continental Shelf (see: Dam, 1965). The provisions of this Convention divided amongst the countries bordering the North Sea some of the commonly held attributes of that sea, particularly the minerals. Scholars see two factors that had been working to increase the value of the North Sea in the years before the Conference was signed: (1) underwater drilling was becoming less expensive and more widely spread, and (2) the first signs appeared that the area may be rich in gas and crude oil. The countries surrounding the North Sea (Belgium, Denmark, France, the Netherlands, Norway, the United Kingdom and the FR Germany) could conceivably have unilaterally extended their territorial rights towards the middle of the sea (Barzel, 1997). Even potential exploiters of the North Sea were interested to make their eventual economic ownership rights more secure. This leads to the assumption that the increase in the relative value of crude oil reserves led to the situation in which all interested parties argued in favour of defining the ownership rights over North Sea resources.

The Convention gave some rights to all interested parties that surround the North Sea. Since the countries were given a slot of rights, they could decide to exploit them directly or to give some rights to private individuals or private businesses. From the law and economics point of view, there is no difference between these two. It is of no importance whether the government exploits resources directly, or opts to regulate their use and grants concession to the highest bidder who will be required to follow closely government introduced environmental regulations and a particular concession contract (Catton, 1967; Toriguiau, 1972). The Convention *a priori* eliminated

здравље, окружење, образовање и сигурност. Као и увек у економији, нешто може бити подржано само ако је и ефикасно. Регулативе могу бити разматране као корисна политика само ако њихова корист премашује трошкове њиховог увођења и спровођења. Теоретски, добра регулатива мора да задовољава два *кумулятивна* услова: (1) њена имплементација мора произвести неки напредак економског благостања и (2) достигнута добит благостања мора бити већа од трошкова регулативе. Мора се приметити да трошак регулативе не чине само чисти административни издаци њеног усвајања и имплементације, већ су такође укључени и разноврсни губици који могу настати као резултат, а то су: неефикасан и нефлексибилан менаџмент, бирократе-рентијери или рентијерско понашање предузећа⁸, трошкови штете дискреционих одлука, и слично. Регулатор има најбоље намере (уз претпоставку да он/она желе да обнове мандат) ако подразумева: да су тржишта осетљива, да (друштвени или 'свеукупни') трошкови регулације нису велики, и коначно, да се регулатива понаша неутрално; другим речима, регулатор пажљиво и стално узима у обзир категорију „јавних добара“ када обавља свој посао.⁹

Пуно увођење права својине само је један од начина на који човекова средина може бити заштићена. Друга решења укључују директну примену права када је штета начињена околина значајна и прети здрављу људи. Тада загађивач може бити подвргнут кривичном гоњењу. Загађивач може бити кажњен по кривичном закону, али то неће елиминисати његову *грађанској правну одговорност* за начињену штету. Уопштено, право штити околину на три главна начина. Ако је загађење незнатно, загађивачу може одредити казну владина агенција за заштиту, након спроведеног одговарајућег управног поступка. Ако је штета значајна и ако су угрожени јавни интереси (као што је здравље људи), загађивач може чак бити послат у затвор. Ако су последице биле фаталне, са губитком људских живота, одговорност би могла бити проширена и на убиство из нехата, а у неким земљама и на убиство са намером. У оба случаја, од загађивача који би био проглашен кривим најчешће би се захтевало да покрије губитке, тако да се може извести реституција (*restitutio in integrum*). Као што смо видели, трострука правна заштита је веома важна, јер сама претња санкцијама загађиваче може *ex ante* учинити више друштвено одговорним. Али, по нашем мишљењу, правна заштита функционише најбоље ако је *суиллементијарна* систему права својине и тржишту

⁸ За детаљну анализу рентијерског понашања видети: Buchanan, и др., ур. (1989), посебно: Buchanan: „Rent Seeking i Profit Seeking“, стр. 3-15.

⁹ За питања регулативе, *over-regulation* и *over-legislation* видети наш рад: Шивић (1996).

possible cases of conflict of interests amongst the interested parties, especially after crude oil reserves were found. It is even obvious that oil companies would not have had an incentive to search the area, if the property rights were not previously defined. Consistent with the Coase theorem, once rights were delineated there was very little difficulty in developing the area. Defined ownership rights even support the co-operation of interested parties and increase economic efficiency. The experience of North Sea co-operation between Norway and the UK shows that, as well.

Public bodies have the right and duty to enhance property rights and the value of things which are placed in the public domain. In order to do that in a globalised world the government are forced to co-operate in promoting property rights. Globalisation has as a consequence the fall of the Nation-State, the concept that dominated economic development in the 19th and early 20th centuries. The nation-state is now forced to decline some of its traditional duties and to co-operate with other countries to meet better ends. The application of different theories will give different reasons for co-operation amongst the sovereign states, and the wilful declination of traditional rights (see: Colomatto and Macey, 1996). The public-interest theory, dominant in Political Sciences, sees the government as a benign entity, possessing the perfect information set. Certainly, this theory is hardly applicable in real life situations. In contrast, Public Choice theory assumes the existence of various interest groups. Politicians, bureaucrats and other decision-makers are self-interested, whenever acting, in private or public life. These public players are interested to maximise their personal power and wealth even when these selfish ends conflict with public-spirited goals (Colomatto and Macey, 1996, p. 929). Bureaucrats are interested in the maximisation of their budgets, as economic powers sustain political powers (Niskanen, 1994). Therefore, politicians, bureaucrats and other public policy players are primarily interested in spreading their influence, and certainly to stay in power for as long as possible. Therefore, in a globalised world, they are willing to co-operate with people of the same kind, representing other nation-states, and to create internationally induced regulation in order to maximise their powers. With international regulatory co-operation and co-ordination, it is almost impossible for an economic agent to avoid the application of rules. If the application of rules is avoided in one country, they will be applied in another, as both countries are following the same regulatory principles, or more often the same regulations. International treaties also demonstrate that we live today in a rent-seeking society. The national regulators co-operate as they perceive that growing globalisation diminishes their influence, and erosion of their influence can only be stopped by co-operation with other interested parties of the same kind. However, international agreements in general require a specific compromise amongst the interested parties. Every national regulator reflects different, nationally specific interests, and with the internationalisation of regulations that national characteristic can be partially or entirely lost. Often this is unpopular with

за својинска права. Тржишта су најприроднији друштвени регулатори.

Међутим, ефикасна примена права својине захтева ефикасну државу, примену права и друштвену инфраструктуру које подржавају усвојени систем права својине. Ако држава није заинтересована за заштиту права својине, уведена права ће само бити формална, и неће потпомоћи друштвену ефикасност. Исто се може рећи за ситуацију у којој примена права није ефикасна. Ако права нису гарантована и спроводљива, она су бесмислена и увођење система права својине представља узалудно трошење друштвених ресурса. Владавина права је такође неопходан предуслов за постојање ефикасног система права својине. У економијама у развоју и транзиционим економијама, концепт права својине је слаб, упркос релативно чистој правној ситуацији. Правни прописи гарантују право својине, али у пракси је веома тешко применити право својине, јер је држава прилично спора у примени права, и у препознавању чињенице да су права била повређена од друге стране. Чак и ако би суд донео пресуду, то не значи да би она ускоро била и спроведена. Постоји још увек велика разлика између правног система (хармонични систем правних норми) и правног поретка (социолошки концепт који обухвата понашање људи по позитивним правним прописима). Финансијска дисциплина и правна дисциплина су најважнији проблеми друштвене трансформације и транзиције са којима се сусрећу многе земље у развоју и све транзиционе економије, посебно оне у Европи.

Паралелно са увођењем права својине, законодавство мора увести 'правила игре', тј. аутономну регулативу.

4. МЕЂУНАРОДНА КООПЕРАЦИЈА: КА МЕЂУНАРОДНОМ РЕЖИМУ ПРАВА СВОЈИНЕ

Са широким распрострањењем глобализације, јавља се и питање међународне сарадње између различитих међународних фактора, заједно са стварањем међународног режима права својине у заштити човекове средине. Премда је глобализација концепт развијен у 1990-им (Millar и Шевић, 1999), први покушаји да се креира међународни режим права својине били су учињени још 1958. године са промоцијом Конвенције о Континенталном појасу (видети: Дам, 1965). Ова конвенција је расподелила, између земаља које излазе на Северно море, неке од заједничких вредности тога мора, посебно минерале. Стручњаци виде два фактора која су допринела повећању 'вредности' Северног мора у годинама пре потписивања Конвенције: (1) подводно бушење је постало мање скупо и више распрострањено, и (2) појавили су се први знаци да

the general public, which still favours the nation-state, despite general mass-media promotion of cosmopolitanism and globalisation trends.

International co-operation in the field of property rights on 'environmental goods' can be very important, as it eliminates possible future conflicts. An *a priori* definition of property rights helps the allocation of rights to other interested parties which may invest in the research and development of potential areas of interest. The definition of property rights gives the possibility for trade in those defined rights and the loss of 'commons' in the modern world means that public bodies are socially responsible to work on the protection of those existing and to increase, overall in, wealth the things which are entrusted to the public domain. This is a very important duty of modern government. International government co-operation can significantly improve the emerging property rights system, and consequently the value of allocated property rights. However, the main duty for the government remains regulating the property rights system in its own country, and imposing regulations which are obligatory or advisory for those to whom property rights are allocated whether by law or by contract.

5. CONCLUSION

The environment is of the utmost concern to a modern *homo politicus* and *homo oeconomicus*. In order to support a sustainable solution for the protection of the environment and a successful solution to the „tragedy of commons“, a modern *liberal* society establishes efficient property rights over natural resources. However, the (re)establishment of property rights requires, like every institutional change, the definition of proper policy actions, i.e. policy change. *Public policy* in itself is concerned with redefining institutional arrangements that would fit economic agents in the wider economic structure (Bromley, 1989). But the change in property rights is only one of these options.

Public policy applied to the environment can be operationalised using taxes, user fees and charges (Šević, 1997), or through the application of a firm regulatory framework. One reason why environmental attributes are placed in the public domain is that it is too costly to measure and supervise all the attributes of environmental transactions. Interested transactors may attempt to capture attributes that are not adequately measured, or they may engage in excess measurement in order to reduce capture costs (Barzel, 1997). As those costs (establishing and policing property rights) are fairly high, only the government can bear them and ensure that the activities for which payment has been made will be performed relatively efficiently. Fiscal experts believe that fiscal incentives support the environment and its protection. To some extent it is true, but like with all other taxes the problem of the Laffer curve remains (Cullis and Jones, 1992). Therefore, the establish-

би област могла бити богата гасом и сировом нафтом. Земље које излазе на Северно море (Белгија, Данска, Француска, Холандија, Норвешка, Велика Британија и СР Немачка) тајно су могле унилатерално проширити своје територијалне воде према средини мора (Barzel, 1997). Чак су и потенцијални експлоататори Северног мора били заинтересовани да своја евентуална економска власничка права учине још сигурнијим. Ово води ка претпоставци да је пораст релативне вредности резерви сирове нафте наметнуо ситуацију у којој су све заинтересоване стране биле за одбрану власничких права над ресурсима Северног мора.

Конвенција је дала нека права свим заинтересованим странама које су излазиле на Северно море. Како је земљама био дат скуп права,¹⁰ оне су могле одлучити да их искористе директно, или да нека права дају приватним лицима или предузећима. Са правног и економског гледишта, не постоји разлика између ова два решења. Није важно да ли влада искоришћава ресурсе директно или пак одлучи да регулише њихову употребу и додељује концесије ономе ко понуди највећу цену (на аукцији) и од кога ће захтевати да доследно поштује оне прописе о заштити околине које је сама донела, као и одредбе посебног концесионог уговора (Catton, 1967; Toriguiau, 1972). Конвенција је *a priori* елиминисала могуће случајеве конфликтних интереса између заинтересованих страна, посебно након што су пронађене резерве сирове нафте. Чак је очигледно и да нафтне компаније не би имале подстицај да претражују област да права својине нису претходно била дефинисана. У складу са Коузовом теоремом, када су права била дефинисана, није било нимало проблема у развоју области. Дефинисана власничка права чак подржавају сарадњу заинтересованих страна и повећавају економску ефикасност. Искуство северноморске сарадње између Норвешке и Велике Британије такође то показује.

'Јавна тела' имају право и дужност да унапређују права својине и вредност ствари које су у јавном домену. У циљу да то ураде у глобализованом свету, владе су приморане да сарађују у промоцији права својине. Глобализација има за последицу опадање 'националне државе', концепта који је доминирао економским развојем у XIX и у раном XX веку. Национална држава је сада приморана да смањи неке од својих традиционалних дужности и да сарађује са другим земљама да би достигла боље резултате. Примена различитих теорија даће различите разлоге за то да суверене државе уважавају свесно ограничење традиционалних права (видети: Solomatto и Масеу, 1996). Теорија јавног интереса (Public Interest), доминантна у политичким наукама, види владу као бенигни ентитет

¹⁰ У ствари, овде се пре ради о скупу овлашћења (напомена аутора уз превод на српском језику).

ment of an efficient system of property rights can significantly contribute to the protection of the environment. When it is known who exercises property rights, many interested economic agents may decide to invest in research, exploration and the development of 'environmental goods'. In this way, the general wealth of the nation is improved.

Introducing a property rights system is not a costless activity. Property rights are social institutions and whenever social institutions are introduced transaction costs appear. However, with the use of cost-benefit analysis (so warmly endorsed by environmental economics scholars) it is possible to establish when the benefits of the newly established property rights system offset the costs of its introduction. Empirical studies have shown that the introduction of new social institutions, if planned carefully, usually brings more benefits than it incurs costs. However, in the situation of a possibly arbitrary state, the lack of rule of law, and strong political factors, often make it meaningless to introduce any new institutions. This is an additional problem faced by most, if not all, transitional economies in Central and Eastern Europe. However, this lays outside the boundaries of this paper.

Each and every one of the different approaches to the protection of the environment has its advantages and limitations, and probably only a proper combination can be most effective. Therefore, we argue in our final line in this paper, that a properly established property rights system, firmly supported and guaranteed by law, combined with regulations and an effective Criminal Code, would give the best social pay-off regarding the protection of the environment.

REFERENCES

Agnello, R. J. and L. P. Donnelly (1975), Property Rights and Efficiency in the Oyster Industry, in *Journal of Law and Economics*, 18, pp. 521–33.

Barzel, Y. (1997), *Economics of Property Rights*, 2nd edition, Cambridge: Cambridge University Press.

Baumol, W. and W. Oates (1988), *The Theory of Environmental Policy*, 2nd edition, Cambridge: Cambridge University Press.

Bromley, D. W. (1989), *Environment and Economy: Property Rights and Public Policy*, Oxford: Basil Blackwell.

Bromley, D. W., ed. (1995), *The Handbook of Environmental Economics*, Oxford: Basil Blackwell.

Buchanan, J. (1969), External Diseconomies, Corrective Taxes and Market Structure, in *American Economic Review*, 59, pp. 174–7.

који поседује перфектан скуп информација. Свакако, ова теорија је тешко примењива у реалној животној ситуацији. Супротно томе, теорија јавног избора (Public Choice) претпоставља постојање различитих интересних група. Ови јавни играчи су заинтересовани да максимизирају своју личну моћ и богатство чак и када се те себичне намере косе са јавно промовисаним циљевима (Colombatto и Macey, 1996, стр. 929). Бирократе су заинтересоване за максимизацију својих буџета, јер економска моћ подржава и политичку моћ (Niskanen, 1994). Зато су политичари, бирократе и други играчи јавне политичке сцене примарно заинтересовани за ширење свог утицаја, и за то да остану на власти што је могуће дуже. Стога су они, у глобализованом свету, спремни да сарађују са људима истог статуса, онима који репрезентују друге националне државе, и да доносе међународно иницирану регулативу, у циљу максимизирања своје моћи. Међународна регулаторна сарадња и координација готово спречавају једног економског агента да избегне примену правила. Ако је примена правила избегнута у једној јурисдикцији, она ће бити примењена у другој, јер су обе земље усвојиле исте регулаторне принципе или, чешће, исту регулативу. Међународни уговори такође демонстрирају да ми данас живимо у друштву уживалаца ренте (rent-seeking society). Национални регулатори сарађују, јер прихватају чињеницу да растућа глобализација умањује њихов регулативни утицај, и да ерозија њиховог утицаја може бити заустављена једино кооперацијом са другим заинтересованим странама. Међутим, међународни договори уопштено захтевају специфичан компромис између заинтересованих страна. Сваки национални регулатор рефлектује различите, национално специфичне интересе, али интернационализацијом регулације, та национална карактеристика може бити делимично или чак у потпуности изгубљена. То је често непопуларно код шире јавности, али и даље иде у прилог опстанку националне државе, упркос општој промоцији космополитизма и глобализационих трендова кроз мас-медије.

Међународна сарадња на пољу права својине над 'добрима окружења' (environmental goods) може бити веома важна, зато што елиминише могуће будуће конфликте. *A priori* дефиниција права својине помаже у алокацији права другим заинтересованим странама које могу инвестирати у истраживање и развој појединих области. Дефиниција права својине даје могућност за трговање оним дефинисаним правима; док губитак 'заједничкића' у модерном свету значи да су јавна тела друштвено одговорна да раде на заштити оних постојећих и да повећају укупно друштвено богатство. Ово је веома важна дужност модерне власти. Међународна сарадња између влада може значајно да унапреди настајући систем права својине, и да посредно повећа вредност алоцираног права својине. Међутим, главна дужност владе остаје регулисање система

Buchanan, J. M., R. D. Tollison, and G. Tullock, eds. (1980), *Toward a Theory of the Rent-Seeking Society*, College Station: TX: Texas A&M Press.

Catton, H. (1967), *The Evolution of Oil Concessions: The Middle East and North Africa*, Dobbs Ferry, NY: Oceana.

Cheung, S. N. S. (1970), The Structure of a Contract and the Theory of a Non-Exclusive Resource, in *Journal of Law and Economics*, 13, pp. 49–70.

Cheung, S. N. S. (1973), The Fable of the Bees: An Economic Investigation, in *Journal of Law and Economics*, 16(1), pp. 11–33.

Coase, R. H. (1960), The Problem of Social Cost, *Journal of Law and Economics*, 3(1), pp. 1–44.

Colombatto, E. and J. R. Macey (1996), A Public Choice Model of International Economic Cooperation and the Decline of the Nation State, in *Cardozo Law Review*, 18(3), pp. 925–56.

Cullis, J. and P. Jones (1992), *Public Finance and Public Choice Analytical Perspectives*, London: McGraw-Hill Book Company.

Curtin, P. D. (1984), *Cross-cultural Trade in World History*, Cambridge: Cambridge University Press.

Dam, K. W. (1965), Oil and Gas Licensing and the North Sea, in *Journal of Law and Economics*, 8(2), pp. 51–76.

Demsetz, H. (1967), Toward a Theory of Property Rights, in *American Economic Review*, 57(2), pp. 347–59.

Dorfman, R. and N. Dorfman (1977), *Economics of the Environment*, 2nd edition, New York: W. W. Norton.

Duguit, L. (1920), *Les transformations générales du droit privé depuis le Code Napoleon*, Paris: Dalloz.

Hesse, G. (1992), Land Use Systems and Property Rights Evolutionary versus New Institutional Economics, in *Journal of Evolutionary Economics*, 2, pp. 195–210.

Just R, D. Hueth, and A. Schmitz (1982), *Applied Welfare Economics and Public Policy*, New Jersey: Prentice-Hall.

Libecap, G. D. (1989), *Contracting for Property Rights*, Cambridge: Cambridge University Press.

Lueck, D. (1989), The Economic Nature of Wildlife Law, in *Journal of Legal Studies*, 18(2), pp. 291–324.

Millar, S. M. and Ž. Šević (1999), Cross-Cultural Management Aspects of the International Business, in „*A stratégia, termelés, logisztika és minőség*“, Veszprém: University of Veszprém, pp. 120–7.

права својине у сопственој земљи, и наметање регулативе која је обавезујућа или саветодавна за све оне којима су права својине додељена, било путем закона или уговором.

5. ЗАКЉУЧАК

Човекова околина је од највећег могућег значаја за модерног *homo politicus*-а и *oeconomicus*-а. У циљу подршке дуготрајном решењу за заштиту човекове средине и успешном решењу *'истраге дије заједничкијива'*, модерно *либерално* друштво успоставља ефикасна права својине над природним ресурсима. Међутим, (поновно) успостављање права својине захтева, као уосталом и свака институционална промена, дефинисање одговарајућих политичких акција или, другим речима, промену политике. Политика (Public Pollicy) сама по себи заокупљена је редефинисањем институционалних аранжмана који би одговарали економским агентима у широј економској структури (Bromley, 1989). Али, промена у правима својине само је једна од ових опција.

Политика примењена на окружење може бити операционализована коришћењем пореза, накнада и такси (Шевић, 1997), или кроз примену јасног регулаторног оквира. Један од разлога што се природна околина налази у јавном домену, јесте и то што је превише скупо мерити и надгледати све аспекте трансакција које укључују човекову околину. Заинтересовани учесници у промету могу покушати да обезбеде квалитете који нису адекватно мерени, или се могу ангажовати у екстензивном мерењу, у циљу редуковања трошкова набавке (Barzel, 1997). Како су ови трошкови (увођења и надзирања остваривања права својине) поприлично високи, једино влада може да их сноси и да осигура да ће активности за које је плаћање извршено бити релативно ефикасно изведене. Фискални експерти верују да фискални подстицаји потпомажу околину и њену заштиту. У одређеном степену ово је истина, али као и са свим другим порезима, остаје проблем Лаферове криве (Cullis и Jones, 1992). Зато успостављање ефикасног система права својине може знатно допринети заштити околине. Када је познато ко располаже правом својине, многи заинтересовани економски агенти могу одлучити да инвестирају у истраживања и развој 'добра окружења'. На овај начин, свеобухватно национално богатство је унапређено.

Увођење система права својине само по себи није бесплатна активност. Права својине су друштвене институције, и кад год су друштвене институције уведене, појављују се и трансакциони трошкови. Међутим, анализа корисности (*cost-benefit analysis*), тако прихваћена од стране поклоника економије окружења, омогућава

Minasian, J. R. (1975), Property Rights in Radiation: An Alternative Approach to Radio Frequency Allocation, in *Journal of Law and Economics*, 18, pp. 221–72.

Niskanen, W. A. (1994), *Bureaucracy and Public Economics*, Fairfax and Cheltenham: The Locke Institute and Edward Elgar.

North, D. C. (1981), *Structure and Change in Economic History*, New York: Norton.

North, D. C. (1990), *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge: Cambridge University Press.

Ostry, S. (1990), *Government and Corporations in a Shrinking World: Trade and Innovation Policies in United States, Europe and Japan*, New York: Council on Foreign Relations.

Pearce, D. W. and R. K. Turner (1990), *Economics of Natural Resources and the Environment*, Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.

Pejovich, S. (1990), *Economics of Property Rights*, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Pejovich, S. (1995), *Economic Analysis of Institutions and Systems*, Leiden: Martinus Nijhoff.

Pigou, A. (1920), *The Economics of Welfare*, London: Macmillan.

Schmid, A. A. (1987), *Property, Power and Public Choice*, 2nd edition, New York: Praeger.

Šević, Ž. (1996), *The Political Economy, Economics and Art of Negotiation and Reconciliation: The Production of Law and Legal Order in a Polycentric Federation of a Yugoslav Type*, a paper presented at the 9th Maastricht Workshop in Law and Economics“, University of Limburg, Maastricht, 2–4 April.

Šević, Ž. (1997), Non-Tax Revenue Sources, in J. Nemeč and G. Wright, eds. (1997), *Public Finance*, Bratislava: NISPAcee, pp. 250–94.

Šević, Ž. (2000), Law and Economics (econ), in J. Michie, ed. (1999), *Reader's Guide to Social Sciences*, London: Fitzroy Dearborn, forthcoming.

Stroup, R. and J. Baden (1973), Externality, Property Rights and the Management of our National Forests, *Journal of Law and Economics*, **16**, pp. 303–12.

Tietenberg, T. (1994), *Environmental Economics and Policy*, New York: Harper Collins.

Torigniau, S. (1972), *Legal Aspects of Oil Concessions in the Middle East*, Beirut: Hanaskain Press.

Veljanovski, C. (1987), *Selling the State Privatisation in Britain*, London: Weidenfeld and Nicolson.

да се утврди када користи новоуведеног система права својине анулирају трошкове његовог увођења. Емпиријске студије су показале да увођење нових друштвених институција, ако је добро планирано, обично доноси више користи него што намеће трошкова. Међутим, у ситуацији могуће 'арбитражне државе', недостатак владавине права и јак политички фактор често чине бесмисленим увођење било каквих нових институција, што је додатни проблем са којим се суочавају многе, ако не све, транзиционе економије Централне и Источне Европе. Међутим, то лежи изван предмета овог рада.

Сваки од различитих приступа заштити човекове околине има своје предности и ограничења, и вероватно само добра комбинација може дати добре резултате. Зато ми тврдимо, на самом крају, да би адекватно уведена систем права својине, снажно подржан и гарантован законом, у комбинацији са одговарајућом регулативом и ефективним кривичним законом, дао најбољи друштвени резултат када је заштита човекове околине у питању.

БИБЛИОГРАФИЈА

Agnello, R. J. and L. P. Donnelly (1975), Property Rights and Efficiency in the Oyster Industry, in *Journal of Law and Economics*, 18, pp. 521–33.

Barzel, Y. (1997), *Economics of Property Rights*, 2nd edition, Cambridge: Cambridge University Press.

Baumol, W. and W. Oates (1988), *The Theory of Environmental Policy*, 2nd edition, Cambridge: Cambridge University Press.

Bromley, D. W. (1989), *Environment and Economy: Property Rights and Public Policy*, Oxford: Basil Blackwell.

Bromley, D. W., ed. (1995), *The Handbook of Environmental Economics*, Oxford: Basil Blackwell.

Buchanan, J. (1969), External Diseconomies, Corrective Taxes and Market Structure, in *American Economic Review*, 59, pp. 174–7.

Buchanan, J. M., R. D. Tollison, and G. Tullock, eds. (1980), *Toward a Theory of the Rent-Seeking Society*, College Station: TX: Texas A&M Press.

Catton, H. (1967), *The Evolution of Oil Concessions: The Middle East and North Africa*, Dobbs Ferry, NY: Oceana.

Cheung, S. N. S. (1970), The Structure of a Contract and the Theory of a Non-Exclusive Resource, in *Journal of Law and Economics*, 13, pp. 49–70.

Cheung, S. N. S. (1973), The Fable of the Bees: An Economic Investigations, in *Journal of Law and Economics*, 16(1), pp. 11–33.

Coase, R. H. (1960), The Problem of Social Cost, *Journal of Law and Economics*, 3(1), pp. 1–44.

Colombatto, E. and J. R. Macey (1996), A Public Choice Model of International Economic Cooperation and the Decline of the Nation State, in *Cardozo Law Review*, 18(3), pp. 925–56.

Cullis, J. and P. Jones (1992), *Public Finance and Public Choice Analytical Perspectives*, London: McGraw-Hill Book Company.

Curtin, P. D. (1984), *Cross-cultural Trade in World History*, Cambridge: Cambridge University Press.

Dam, K. W. (1965), Oil and Gas Licensing and the North Sea, in *Journal of Law and Economics*, 8(2), pp. 51–76.

Demsetz, H. (1967), Toward a Theory of Property Rights, in *American Economic Review*, 57(2), pp. 347–59.

Dorfman, R. and N. Dorfman (1977), *Economics of the Environment*, 2nd edition, New York: W. W. Norton.

Duguit, L. (1920), *Les transformations générales du droit privé depuis le Code Napoléon*, Paris: Dalloz.

Hesse, G. (1992), Land Use Systems and Property Rights Evolutionary versus New Institutional Economics, in *Journal of Evolutionary Economics*, **2**, pp. 195–210.

Just R, D. Hueth, and A. Schmitz (1982), *Applied Welfare Economics and Public Policy*, New Jersey: Prentice-Hall.

Libecap, G. D. (1989), *Contracting for Property Rights*, Cambridge: Cambridge University Press.

Lueck, D. (1989), The Economic Nature of Wildlife Law, in *Journal of Legal Studies*, 18(2), pp. 291–324.

Millar, S. M. and Ž. Šević (1999), Cross-Cultural Management Aspects of the International Business, in „*A stratégia, termelés, logisztika és minőség*“, Veszprém: University of Veszprém, pp. 120–7.

Minasian, J. R. (1975), Property Rights in Radiation: An Alternative Approach to Radio Frequency Allocation, in *Journal of Law and Economics*, 18, pp. 221–72.

Niskanen, W. A. (1994), *Bureaucracy and Public Economics*, Fairfax and Cheltenham: The Locke Institute and Edward Elgar.

North, D. C. (1981), *Structure and Change in Economic History*, New York: Norton.

North, D. C. (1990), *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge: Cambridge University Press.

Ostry, S. (1990), *Government and Corporations in a Shrinking World: Trade and Innovation Policies in United States, Europe and Japan*, New York: Council on Foreign Relations.

Pearce, D. W. and R. K. Turner (1990), *Economics of Natural Resources and the Environment*, Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.

Pejovich, S. (1990), *Economics of Property Rights*, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Pejovich, S. (1995), *Economic Analysis of Institutions and Systems*, Leiden: Martinus Nijhoff.

Pigou, A. (1920), *The Economics of Welfare*, London: Macmillan.

Schmid, A. A. (1987), *Property, Power and Public Choice*, 2nd edition, New York: Praeger.

Šević, Ž. (1996), *The Political Economy, Economics and Art of Negotiation and Reconciliation: The Production of Law and Legal Order in a Polycentric Federation of a Yugoslav Type*, a paper presented at the 9th Maastricht Workshop in Law and Economics“, University of Limburg, Maastricht, 2–4 April.

Šević, Ž. (1997), Non-Tax Revenue Sources, in J. Nemeč and G. Wright, eds. (1997), *Public Finance*, Bratislava: NISPAcee, pp. 250–94.

Šević, Ž. (2000), Law and Economics (econ), in J. Michie, ed. (1999), *Reader's Guide to Social Sciences*, London: Fitzroy Dearborn, forthcoming.

Stroup, R. and J. Baden (1973), Externality, Property Rights and the Management of our National Forests, *Journal of Law and Economics*, 16, pp. 303–12.

Tietenberg, T. (1994), *Environmental Economics and Policy*, New York: Harper Collins.

Toriguiau, S. (1972), *Legal Aspects of Oil Concessions in the Middle East*, Beirut: Hanaskain Press.

Veljanovski, C. (1987), *Selling the State Privatisation in Britain*, London: Weidenfeld and Nicolson.

Željko Šević*

PROPERTY RIGHT, THE MARKET SYSTEM AND THE RULE
OF LAW IN THE PROTECTION OF THE HUMAN
ENVIRONMENT

Summary

Even though every human activity has some sort of effect on the environment, it was not until the XX century that rules were introduced to protect the environment because only then was it possible to technically quantify the human influence on his environment, and the awareness had developed regarding the significance of preserving the environment. In present-day legal systems, the environment is protected by means of different concepts and legal instruments, and one of them is the concept of property rights, based on the instruments of protection provided by civil law. The choice of a particular concept in a society depends on its economic structure. The concept of regulations and permits suits the social and market economy of Western Europe, the property concept fits the United States' consumer orientated economy, and the concept of state control and enactments suits the administratively controlled economy of Japan. From the economic aspect, the property concept implies the autonomous care of the holders of property rights for the protection of the environment, which is achieved by state intervention, the aim of which is the increased value of the environment for the proprietor. According to the legal approach to ownership, this is appropriation, with limitations. According to the economic approach, ownership implies the possibility of using resources. From this point of view, both state and private, and communal and general (open) ownership have the same importance. Private ownership leads to the market regulation of environmental protection issues. In that way, it is possible to determine the socially optimal level of pollution. The pre-condition for this is a developed rule of law, and the effective and swift protection of property. As opposed to ownership and the market, regulations, more often than not, lead to ineffectiveness. The concept of ownership is possible to apply even at the international level, because it has already produced results.

Key words: *Property rights. – Market. – Rule of Law. – Environment.*

* Dr Željko Šević, Principal Lecturer in Accounting and Finance, Head of the Accounting and Finance Subject Group, The Business School, University of Greenwich, London, England, UK.

Željko Šević*

DROIT DE PROPRIETE, ORDRE MARCHAND ET REGNE DU DROIT DANS LA PROTECTION DE L'ENVIRONNEMENT

Résumé

Les premiers règlements sur la protection de l'environnement n'apparaissent qu'au XXème siècle. Dans les systèmes juridiques actuels l'environnement est protégé par différents concepts et moyens juridiques. Du point de vue économique, le concept de propriété sous-entend une protection autonome de l'environnement par le titulaire des droits de propriété. La propriété privée conduit à une régulation marchande du problème de la protection de l'environnement. Cela permet de déterminer le niveau socialement optimale de la pollution. Une condition préliminaire à cela est le règne du droit développé et une protection de la propriété efficace et rapide. Contrairement à la propriété et au marché, la réglementation conduit le plus souvent à l'inefficacité. Le concept de propriété est applicable aussi bien sur le plan international, étant donné qu'il y a déjà donné des résultats.

Mots-clés: *Droit de propriété. – Marché. – Règne du droit. – Environnement.*

Željko Šević**

EIGENTUMSRECHT, MARKTORDNUNG UND RECHTSHERRSCHAFT BEIM UMWELTSCHUTZ

Zusammenfassung

Vorschriften über Umweltschutz erscheinen erst im 20. Jahrhundert. In modernen Rechtsordnungen wird die Umwelt mittels verschiedener Konzepte und Rechtsmittel geschützt. Vom Gesichtspunkt der Wirtschaft bedeutet das Eigentumskonzept den autonomen Schutz der Umwelt seitens des Trägers der Eigentumsrechte. Das Privateigentum führt zur Marktregelung der Umweltschutzfragen. Auf diese Weise kann ein gesellschaftlich optimales Niveau der Verschmutzung bestimmt werden. Die Voraussetzung in diesem Sinne wäre eine entwickelte Herrschafts des Rechts und ein effizienter und schne-

* Dr Željko Šević, enseignant principal en la matière de comptabilité et des finances à l'Ecole des affaires de l'Université de Greenwich (Londres).

** Dr. Željko Šević, Dozent für Fachbereich Rechnungsführung und Finanzen, Leiter der Abteilung für Rechnungsführung und Finanzen der Wirtschaftsschule der Universität in Greenwich (London).

llwirkender Eigentumsschutz. Im Gegensatz zum Eigentum und Markt führt die Regelung am häufigsten zu einer Uneffizienz. Das Eigentumskonzept kann auch auf der völkerrechtlichen Ebene angewandt werden, da er in diesem Bereich schon bedeutende Ergebnisse gezeigt hatte.

Schlüsselbegriffe: *Eigentumsrecht. – Markt. – Rechtsherrschaft. – Umwelt.*